

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasilno avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

Uredništvo Učiteljskega Tovarisa
v Ljubljani, Franciška ulica 6.

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljave je pošiljati franko.

Učiteljski Tovarish izhaja vsak petek popoldne
Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.
Vse leto velja . . . 10.— K
pol leta 5.—
četrt leta 2:50
posamezna številka po 20 h.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste,
če se tiska enkrat . . . 16 h
dvakrat 14
trikrat 12
za nadaljna uvrščenja od petit-vrste po 10 h.
Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto.
Priloge poleg poštnine 15 K.

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

Upravništvo Učiteljskega Tovarisa
v Ljubljani.

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Prihodnja številka „Učiteljskega Tovarisa“ izide dne 9. avgusta 1918.

Slovensko narodno gledališče v Ljubljani.

Tuji greh se maščuje nad narodom! Sovražniki, med nami in iz nas zrastle, so zadušili naše gledališče, a sramota je padla na ves narod: Brez žarišča svoje kulture ste! Kar zovejo drugi kulturni narodi svoj ponos, to reprezentuje pri vas kinematograf, ki kvari okus, zbujajo nizke instinkte in vrhu vsega zastruplja mladino.

Tako vizitnico so nam napisali lastni ljudje! Toda sramota, naši skupnosti namenjena, pada na provzročilce nazaj, zakaj ljudstvu so se odprle oči, in ves narod zahteva danes preko volje peščice Abderitov, da mu zopet odpro hram Modric, ki naj služi poslej narodu samemu, njegovi kulturi in njegovi umetnosti!

Toda narod ne zahteva samo, narod tudi dejansko hoče in dela, da se izpolni ta postulat njegovega kulturnega kategoričnega imperativa! Vsi smo danes združeni ob tej zahtevi! Nikoli ni bilo tako lepo živeti na slovenski zemlji, nego je to vesela resnica današnji dan! Kako so nas davili in razdvajali, nam odpirali ječe in postavljali vislice — a mi vsi smo, kolikor nas ni osmradih trup ehilistva in nas oglušil zvenket Judeževih grošev, vrgli iz svojih vrst izdajalce in klevetnike, pa smo se strnili v četo treznih in rodoljubnih mož, ki iščemo le to, kar nas drži in jači, in ki zametamo in preklinjamo vse, kar nas je doslej v strasteh napravljalo divje in nerazsodno, kar je brezplodno izčrpavalo naše moči ter nas potiskalo nazaj in navzdol! Kar je dobrega v vsej veličastni večini našega naroda, to smo našli in odkrili, to dvigamo in negujemo, iz tega in s tem gradimo svojo bodočnost, svojo gmotno in moralno silo. Ta material našega bodočega skupnega doma je tako trden, da ga ne razmelje nobena sila! Čim hujši je pritisk proti nam, tem očitnejša prihaja resnica, da so sovražniki že ob skrajni sili svojih sredstev, in skoro, skoro pride doba, ko jim ničesar drugega ne ostane nego pene na ustnih, ki jih potisne tjakaj besni, a v zlobnih namenih neuspeli srd nenasičenega egoizma in izgrešene metode narodnega izdajstva! Proklinjali so, pa — evo! — blagoslavljajo!

Našli smo sami sebe! Ne slučajno! Do pasu brodeči v navalu bratske krvi, umirajoči pod ogromno pezo nesreč, ki so prihrumele nad domovino, smo iztezali roke po rešitvi in rešilca! In roka se je

oprijela roke — brat se je naslonil na brata — vstali smo, stojimo in ostanemo! In med največjastnejšimi spomeniki, ki jih gradimo sedaj v velikoviti spomin prazniku svojega narodnega vstajenja, je naše narodno gledališče — toliko lepše in dragocenejše, ker raste naravnost iz našega tpljenja in iz našega spoznanja — samega sebe!

Učiteljstvo ima sveto pravico, da navdušenih src pozdravlja rojstvo našega Talijinega hrama v Ljubljani! Kulturni delavci smo, duševni proletariat, ki se radostimo vsake pridobitve na našem kulturnem polju, ki se veselimo vsakega pospeševalca našega kulturnega pokreta in ki gledamo v gledališki umetnosti enega najizdatnejših in najmočnejših faktorjev splošne narodne vzgoje! Premnogo je naših tovarišev in tovarišic, ki so gojili in goje po vsem našem ozemlju gledališko umetnost, da tako tudi izven šole vzgojno delujejo za narod. Na stotine so uprizorili otroških gledaliških predstav. Iz našega stanu, oziroma iz učiteljske so izšli naši prvi in najboljši gledališki umetniki: Gerbič, Borštnik, Šmid, Pogačnik-Navar, Verovšek, Vrhunčeva, Pianecki . . . V svojem stanu štejemo skladatelje in dramatik. Ne pretiravamo, ako trdimo, da je dalo izmed vseh stanov slovensko učiteljstvo največ sil za začetek in razvoj slovenske gledališke umetnosti. Mnogotera pot je šla iz skromne gotovosti v sijajno negotovost. Vse je gnala žeja po umetnosti — ta čudovita in nepremagljiva sila — in pa želja, koristiti narodu s kulturo. In oboje je bistveni del našega poklica: lepota in korist!

Po tem, kako se vrše priprave v Ljubljani in kdo vse je udeležen na tem delu, sklepamo, da bodo ob delovanju našega narodnega gledališča merodajne le umetniško merilo, stvarnost in objektivnost. Gojiti bo treba tudi mladinske in ljudske predstave, na kar mi posebno in izrečno opozarjamo. Mi bomo z živim zanimanjem in s pošteno kritiko pospeševali to delovanje, a svoje organizacije pozivljamo, naj se po možnosti tudi materialno udeležijo ustanovitve Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani!

Akademija. Slovensko društvo za kulturo.

ZGODOVINA AKADEMIJE.

Slovenski učitelj in idealist Blaž Kumerdej (1738—1805) ni imel sreče, da bi bil začel svoje kulturno delo v ljub-

ljani domovini. Usoda ga je vrgla v tujino, kjer je poučeval na dunajski orientalski akademiji. A vroča ljubezen do nesrečne domovine ni dala pokoja njegovim mislim, ubogi slovenski učitelj je v tujini neumorno premišljeval, kako bi postal vzgojitelj svojega lastnega ljudstva in kako bi povzdignil njegovo kulturo? Leta 1773, je predložil vladi originalen načrt za ljudsko šolstvo na Kranjskem na podlagi materinega jezika in že leta 1775, je prišel v Ljubljano za ravnatelja normalke. S pomočjo šolskega referenta grofa Edlinga se je lotil vsestranskega praktičnega kulturnega dela in leta 1781, se je posrečilo kulturni sotrudnosti slovenskega ljudskega učitelja, oživiti pod vodstvom grofa Edlinga nekdanje kulturno društvo »Academia operosorum«, ki so jo rodoljubi ustanovili prvič leta 1693—1725, po zgledu florentinske akademije. Društvu so pristopili vsi izobraženi sloji: posvetnjaki (Kumerdej, Linhart, Edling), duhovniki (Japelj), redovniki (Pohlin, Dev). Žal, da se je morala »Academia operosorum«, kulturno društvo za slovensko znanost in literaturo, kmalu raziti zaradi političnih razmer.

Nit tradicije je prevzel iskreni rodoljub in bogati fužinar baron Žiga Zois (1747—1819) in zbral okrog sebe svobodno »akademično republiko«, kakor hočemo imenovati Zoisovo literarno družbo.

Z velikimi upi je oživela ideja slovenske akademije pred dobrimi sto leti, ko je od narodov obljubljeni in pričakovani »Ver sacrum« ogrel okorelo in premrlo Evnopo, a s Zoisom je zopet omahnil naš vitalni kulturni zagon.

Z novo, pomlajeno, prerajeno silo trka zopet ideja slovenske akademije na naša vrata danes, ko se je pričela nova kulturna pomlad s silovitimi spomladanskimi viharji svetovne vojne.

Videli smo, da izhaja tradicija »Academiae operosorum« iz Italije. A pogledimo še dalje nazaj, odkod izvirajo italijanske akademije?

Davno pred začetki grške kulture se je organizirala indijska filozofija v bramanskih filozofskih samostanih (šolah), v katerih so se samostojni filozofi, splošno imenovani »buddha« (zbujenec, spoznavalec, vedež), združevali z enakomislečimi prijatelji k skupnosti življenja in dela v filozofsko zadrugo, posvečeno kulturi in iskanju resnice. V 6. veku pr. Kr. za časa Bude je obsegala indijska filozofija 363 različnih filozofskih sistemov, istočasno z Budo je potovalo po deželi in razširjalo svojo lastno filozofijo šest filozofov-konkurentov, kot zmagalec je izšel iz te praktične in organizirane filozofske konkurence kraljevi princ-filozof Sā d d-

hartha (samano Gotamo - samotar Gotamo), ki so mu nadeli pozneje splošno cerkveno ime »Buda« (razsvetljeni, prebujeni).

Prvi grški kulturni samostan je ustanovil v Krotonu (spodnji Italiji) okoli leta 529. pr. Kr. filozof Pitagoras (koren pyth-budh-zbuditi se, spoznati). Po vzoru pitagorejcev je ustanovil okoli leta 387. pr. Kr. v Atenah štiridesetletni Platon svojo filozofsko zadrugo »Akademijo« z lastno upravo in lastnim premoženjem tako uspešno, da je tvorila malone 1000 let do 529. po Kr. glavno ognjišče smotrenega, organiziranega kulturnega dela. Potem so jo moške renesanse okoli leta 1470. v Florenci zopet obudili k novemu življenju, a še do danes ni dosegla prvotne samostojnosti in višine. Po italijanskem vzoru so nastale akademije po vseh kulturnih deželah.

Najslavnejše ime si je pridobila francoska akademija, Institut de France, ustanovljena leta 1629. kot zasebno društvo za negovanje francoskega jezika. Sedaj obsega pet akademij:

1. Prvi razred tvori »Académie française« (40 članov, les quarante immortels), ki se bavi s francoskim jezikom in literaturo ter deli nagrade za slovstvena dela in plemenite čine.

2. Drugi razred (Académie des inscriptions et belles-lettres) obdeluje zgodovino, arheologijo in klasično literaturo; šteje 40 rednih, 10 prostih, 8 zunanjih, 50 dopisujočih članov.

3. Tretji razred (Académie des sciences) je posvečen naravoslovju, fiziki, kemiji in matematiki; 68 rednih, 10 prostih, 8 zunanjih, 100 dopisujočih članov, razpada na 11 odsekov po 6 članov.

4. Četrty razred (Académie des beaux-arts) služi umetnosti; 41 rednih, 10 prostih, 10 tujih in 40 dopisujočih članov, obsega 5 odsekov.

5. Peti razred (Académie des sciences morales et politiques) je prevzel etiko, sociologijo in državoslovje; 40 rednih, 6 prostih, 6 tujih, 48 dopisujočih članov. Vsi razredi delujejo in se zbirajo posebej, le enkrat na leto, 25. oktobra, se snidejo vsi člani na slovesen generalen zbor v palači Instituta. Vsak redni član akademije dobiva na leto po 1500, tajnik vsakega razreda po 6000 frankov. Institut de France je lastnik monumentalne, reprezentativne palače.

2. KULTURNI IN DELAVNI PROGRAM AKADEMIJE.

Že dolgo pred vojno so opazili naši kulturni delavci v resnih skrbih nerazveseljivo zastajanje kulturnega napredka

LISTEK.

Par odlomkov

iz brošure »O šolski reformi«.

Izdani leta 1908.

Srbo-hrvaščina: »Namesto obligatne latinščine in grščine naj se poučujejo moderni jeziki in prirodoslovne vede. Za nas Slovence naj se obenem s poukom slovensčine primerjajoče goji hrvaško-srbski jezik in književnost, ki nam odpira gospodarsko in kulturno pot po Balkanu«.

Državni centralizem: »Državni centralizem mori in duši samostojnost in

individualnost posameznih narodov. — Iz teh razlogov se mora državna vzgoja zamenjati z narodno vzgojo, ki naj služi potrebam dotičnega naroda, obenem pa vzbujajo smisel in porazumevanje za humaniteto in solidarnost pri interesih, ki se tičejo kulturnega napredka vsega človeštva«.

Dvojna morala za moža in ženo: »Odstranimo umetno ograjo dualističnega nazora in slepilo dvojne morale, potem postane napredek žene tudi napredek moža in narobe, s tem pa obenem napredek človeške družbe obče. — Ženi naj pa bo odprta pot do vseh strokovnih šol, do enotne srednje šole, učiteljskih akademij, vseučilišča itd. da more doseči isto izobrazbo in si na isti način služiti svoj kruh kakor moški, ako so jo gospodarske

razmere prisilile do tega ali ako čuti v sebi zmožnosti in veselje do samostojnega življenja«.

Avtonomija šolstva: »Od heteronomije prehajamo k avtonomiji, zato zahtevamo tudi kulturno in šolsko avtonomijo za vsak narod posebej. Nad svojim šolstvom, nad svojimi kulturnimi potrebami bodi vsak narod sam zase svoj gospodar! To je mogoče doseči tedaj, ako se izpremeni Avstro-Ogrsko v federacijo avtonomnih narodov«.

Policijska morala in sistem birokratizma: »Najprej mora pasti nazor, da je obstoj človeške družbe bolj zavarovan v jetnišnicah in kaznilnicah, v pristilnih delavnicah in vojašnicah nego v šoli in

kulturi; potem šele napoči človeštvu vstajenja dan«.

Vstajenje: »Šele iz razvalin kapitalistično-militaristične države se more dvigniti v vsem svojem veličanstvu ponosna stavba svobodne kulture, ki odredi poedince in skupnost«.

Brošura »O šolski reformi« je izšla pred desetimi leti, a je vsekakor pomembna pravzaprav šele danes. Zanimiva je in poučna za vsakega učitelja in učiteljico, ker obsega najmodernejša šolska reformna vprašanja.

Pisana je pravzaprav šele za po vojni! Naroča se v »Učiteljski tiskarni« in stane izvod 50 vin., po pošti 60 vin. Pošljete lahko v znamkah.